

“E com la dita ciutat [de Múrcia] hac presa, poblà-la tota de catalans, e així mateix Oriola, e Elx, e Alacant, e Guardamar, Cartagènia e los altres llocs. Sí, siats certs que tots aquells qui en la dita ciutat de Múrcia e en los davant dist llocs són vers catalans e parlen de bell catalanesc del món.” Així s’expressa a la seua *Crònica* Ramon Muntaner per referir-se a la conquesta i repoblació de la zona meridional del País Valencià i de l’actual administració de Múrcia.

D’aquest capítol desconegut, massa sovint silenciats i fins i tot negats, en donen compte dos llibres del medievalista Josep-David Garrido i Valls, professor de Paleografia i Diplomàtica a la Universitat Autònoma de Barcelona, *Jaume I i el regne de Múrcia*, publicat per l’editor Rafael Dalmau el 1997, i *La conquesta del sud valencià i Múrcia per Jaume II*, recentment aparegut en aquesta editorial.

Gènesi del Regne de Múrcia. El Regne de Múrcia té el seu origen en un dels estats andalusins sorgits de la descomposició de l’Imperi almohade. El 1228, un oficial de l’exèrcit regular o *jund*, Abû Abd Al-lâh Muhammad ibn Yûsuf ibn Hûd, entrà en Múrcia i proclamà la independència de l’imperi almohade. Ibn Hûd eixamplà considerablement el regne cap al sud i cap al nord. No debades, en terres “valencianes” fou reconegut pels valís d’Oriola, Dénia, Bairén, Xàtiva i Alzira. Uns anys des-

El miratge del Regne ‘català’ de Múrcia

El Regne ‘català’ de Múrcia, creat ‘ex professo’ per Jaume II, només es va afermar durant vuit anys (1298-1305), però va suposar la incorporació de la vall del Vinalopó i del Baix Segura al Regne de València.

prés, Múrcia fou governat pel fill d'Ibn Hûd, Abû Bakr Muhammad, posteriorment foragitat per Ibn Khattâb, qui perdé les regnes del territori en mans de l'exrei de València Zayyan. Aquest, però, no seria reconegut per la major part dels caps territorials, que finalment el derrocaren. Zayyan fou succeït per un altre membre de la família Hûd, Bahâ' ad-Dawla, un soldà que negocià, l'abril del 1243, a Alcaraz, el lliurament del reialme als castellans. Aquest acord, a més a més, deixava sota el vassallatge castellà les ciutats de Xàtiva i Alzira. Només un mes després, l'infant Alfons (el futur Alfons X) entrava a Múrcia. Els caps locals del regne, però, tampoc no van acatar l'acord, i Alfons hagué de sotmetre el regne per les armes. Posteriorment, les arbitrietats dels castellans provocarien la rebel·lió del territori quan Ibn al-Ahmar de Granada encapçalà la revolta andalusina. Calgué, llavors, una nova ofensiva castellana per sotmetre Ibn al-Ahmar i la intervenció de Jaume I.

Jaume I, l'empremta catalana.

Entre els motius que impulsaren la incursió jaumina enllà de la línia Busot-Biar —els límits acordats el 1244 al Tractat d'Almizra entre l'infant castellà, Alfons, i el rei catalanoaragonés Jaume I— hi havia el desig d'afermar la frontera sud de la Corona catalanoaragonesa. El 1265 el rei Jaume I traspassava la frontera per Biar. I el 2 de gener del 1266 l'exèrcit català ja era a les envistes de Múrcia, per iniciar-ne el setge, que es perllongà 22 dies. El 24 de gener s'enllestiren les negociacions i poc després la senyera reial era hissada a l'alcàsser de la capital. Jaume I en dona testimoni a la seua *Crònica*: "Nós vim la nostra senyera lassús en l'alcàsser e les torres guarnides ben e gent d'òmens e de balesters nostres, e davalam en terra, de nostre caval, e grahim a nostre Senyor Déu la mercè que ell nos havia feyta e ficam los jonols, ploram e besam la terra."

Jaume I aconseguí ocupar el territori amb el mínim d'estrall possible, exigint, això sí, a les autoritats sarraines manifestació explícita de la seua rendició al rei de Catalunya i Aragó. El monarca, però,

que tenia un compromís amb Alfons X de Castella segons el qual no podia annexionar-se el Regne, va abandonar ben aviat el nou territori conquerit. En va deixar, no obstant això, una empremta indeleble: premià els membres més destacats del seu exèrcit amb possessions territorials i donà facilitats per a l'establiment de pobladors procedents dels seus reialmes. Aquesta primera expedició de Jaume I per terres murcianes fou essencialment catalana. El rei no només conquistà Múrcia; també hi posà en pràctica una veritable política de colonització que es va materialitzar en la repoblació d'aquelles terres infidels amb catalans. Això explica, en part, segons Josep-David Garrido, la relativa facilitat de la conquesta de Jaume II del 1296. La prova de la catalanitat de nova planta de les terres de Múrcia es va fer palesa quan Jaume I va tornar, l'any 1272, i fou rebut pels seus súbdits com l'autèntic sobirà del territori.

Jaume II, l'estratega. Entre el 1243 i el 1265, doncs, el Regne de Múrcia va romandre sota el vassallatge de Castella. Els seus reialmes es van eixamplar fins al Xúquer, fins que el tractat d'Almizra establí una frontera "definitiva" en la línia orogràfico-fluvial de Biar-Xixona-Aigües de Busot i barranc d'Aigües, a la Vila Joiosa. I així es va mantenir fins l'any 1296, quan Jaume II decidí trencar els acords amb Castella, per moltes ra-

A la pàgina de l'esquerra, Jaume II en una miniatura de l'*Aureum Opus*, conservada a l'Arxiu Municipal d'Alzira. A sobre, el castell de Sax, un bastió defensiu estratègicament situat en una zona fronterera amb altres regnes hostils.

ons, com ara la violació, l'any 1293, per part de Sanç IV de Castella, de la Concòrdia de Monteagudo, signada en Sòria dos anys abans per tots dos monarques, i segons la qual es comprometien a prestar-se ajuda mútua. D'altres raons de pes que hi influïren de manera negativa foren l'acord que el rei castellà subsumí amb el rei de França per enfrontar-se a la Corona catalanoaragonesa, la legitimitat de la causa d'Alfons de la Cerda a la successió del tron contra el seu oncle, Sanç IV, i la donació reiterada, fins a tres vegades, del Regne de Múrcia a la Corona catalanoaragonesa.

Tot plegat afavorí la signatura d'una aliança entre Jaume II i Alfons de la Cerda, a Bordalba, el 21 de gener del 1296. Aquell mateix any, de més a més, es produí el compromís matrimonial d'Alfons amb la infanta Violant, germana del rei català.

El Tractat d'Elx del 19 de maig del 1305 fixà els límits fronterers definitius entre els regnes cristians de València i Múrcia. Els catalans, però, cedien Cartagena, malgrat el capteniment favorable dels habitants d'aquesta ciutat a romandre dins la Corona catalanoaragonesa

A primeries de la campanya militar contra el Regne de Múrcia, la vila d'Alacant oferí una resistència heroica, però a la fi es va capturar a l'ofensiva catalana, per esdevenir, d'immediat, el punt de partida de la conquesta de les terres del sud. Ara bé, hi havia l'entrebanc d'Elx, en mans de don Juan Manuel, "el Adelantado". Si Elx no capitulava, l'exèrcit català es veia obligat a procedir per mar en la seua escomesa.

A diferència de Jaume I, però, Jaume II fou un rei calculador. No pretenia, ni de bon tros, inoportunar possibles aliats, com ara la família Manuel, la qual regentava la vall del Vinalopó, i per això va evitar el saqueig i la tropelia gratuïtes. De moment, aquesta vall era terreny vedat per a "l'exèrcit invasor". S'havia de fer valer la via marítima, doncs.

El 28 d'abril del 1296, Jaume II ja era a Almoradí, i el 10 de maig la vila d'Oriola també va capitular. Una vegada controlat el Baix Segura i gran part de l'horta murciana, els catalans tenien les portes obertes de Múrcia. No debades, la capital es rendí al setge del capitost català de seguida. De Múrcia estant, Jaume II sol·licità l'adhesió dels ordes militars, veritables latifundistes en tot el regne. L'orde del Temple, propietari de Caravaca, Cehegín i Bullas, es mostrà refractari: fins al 1298 aquestes viles no van passar a mans del nou rei. Mentrestant, Cartagena i Àguilas eren sotmeses el 22 i el 23 d'abril, respectivament, i es reprenghen les negociacions amb els senyors de la vall del Vinalopó, tot i que els Manuel no es van comprometre.

El 31 de maig era lliurat a Jaume II el castell de Mula i Cartagena, una de les ciutats més catalanitzades de Múrcia. Cartagena rebé amb els braços oberts l'estol català. I el 3 de juny el rei era davant dels murs de Llorca, l'única ciutat realment castellana, però la vila no capitulà, i Jaume II, més interessat per adquirir Elx i el Vinalopó, aixecà el setge i marxà. La pròrroga concedida a la vila d'Elx fins al 2 de juny es complí, i Jaume II hi entrava vencedor el 27 de juliol.

Després del parèntesi per terres italianes, Jaume II reiniciava la conquesta dels castells de Llorca, Alcalà i Mula (gener del 1301), completant, així, la conquesta catalana de terres murcianes.

La pau amb Castella. El regne "català" de Múrcia no arribà a dos lustres. Diversos esdeveniments històrics i maniobres polítiques ho impediren, com ara el fet que Maria de Molina obtinguera la dispensa papal. Aquest fet legitimava el seu maridatge amb Sanç IV, i en conseqüència, Ferran IV era reconegut per Jaume II com a rei legítim de Castella. Alhora, el monarca català declinava el seu suport en favor de la causa successòria d'Alfons de la Cerda. El 20 d'abril del 1304, a Tarassona, Ferran IV i Jaume II —que hi anà acompanyat d'Alfons de la Cerda— signaren una treva per posar fi al litigi entre castellans i catalans. I el 8 d'agost d'aquest mateix any es duia a terme la Pau de Torrellas. S'hi aplegaren el rei Dionís de Portugal, l'infant Joan de Castella, que era l'àrbitre de Ferran IV, i el bisbe de Saragossa, Eiximén de Luna, en representació de Jaume II. L'acord comprometia Jaume II a renunciar al títol del rei de Múrcia. A canvi, incorporava a la corona catalanoaragonesa les terres septentrionals del Segura: Alacant, Elx, Santa Pola, Guardamar, Oriola i totes les viles de la vall del Vinalopó, fins i tot Villena i Cartagena. La resta quedava definitivament en mans de Castella. Tanmateix, la imprecisió terminològica de la "Sentència" féu necessari un ulterior arbitratge complementari, el Tractat d'Elx del 19 de maig del 1305, que fixà els límits fronterers definitius entre els regnes cristians de València i Múrcia. Els catalans, però, cedien Cartagena, malgrat el capteniment favorable dels seus habitants a romandre dins la corona catalanoaragonesa.

El temps aniria capgirant de mica en mica el predomini inicial de la població catalana instal·lada al nou Regne de Múrcia en benefici dels repobladors castellans. Hi ha la constatació, però, que quan sant Vicent Ferrer hi anà a predicar, encara hi havia molta gent que parlava "el bell catalanesc del món", en paraules del cronista Ramon Muntaner.

I encara avui dia, les recialles lèxiques —toponímiques i antroponímiques— hi són presents, malgrat l'enterca negativa d'alguns historiadors infames.

Juli Capilla